

ARCHIEF



# Jaarverslag 2019

Coverfoto: Noël Notermans

**RHCL**

Sint Pieterstraat 7  
6211 JM Maastricht  
+31 (0)43 328 55 00

[info@rhcl.nl](mailto:info@rhcl.nl)

[www.rhcl.nl](http://www.rhcl.nl)

# Inhoudsopgave

<b>Voorwoord</b>	<b>3</b>
<b>1 Publieksactiviteiten</b>	<b>4</b>
<b>2 Dienstverlening</b>	<b>18</b>
<b>3 Archieven en collecties</b>	<b>21</b>
<b>4 Het digitale overheidsarchief</b>	<b>30</b>
<b>5 Erfgoedpartners</b>	<b>31</b>
<b>6 Feiten en cijfers</b>	<b>34</b>

# Voorwoord

Het jaar 2019 was een actief jaar voor het Regionaal Historisch Centrum Limburg.

Vooraf vanwege het centrale thema "*Bevrijding van Limburg*" stonden onze archieven en publieksactiviteiten met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog en de Limburgse bevrijding dit afgelopen jaar centraal.

Hoogtepunt voor 2019 was in dit kader zonder meer de primeur in september op vertoning van nooit eerder publiekelijk getoond filmmateriaal van de bevrijding van Maastricht. Dit trok buitengewoon veel belangstelling.

Onze zorg voor nog meer toegankelijkheid en digitalisering van archiefbronnen zien we terugkomen in een toename van toegevoegde scans voor raadpleging. Neem eens een kijkje op *archieven.nl*

Toegankelijkheid, duurzaamheid en raadpleging zijn de trefwoorden die het RHCL in alle facetten van het werk laat zien. Dit jaarverslag geeft een overzicht van onze belangrijkste activiteiten en werkzaamheden en laat opnieuw de grote verscheidenheid zien aan werkzaamheden op het gebied van Archieven en Collecties die zich onder hoede bevinden. Met inzet van de professionele kwaliteit van onze medewerkers en met dank aan de vele vrijwilligers bij het RHCL is er ook weer in 2019 een mooi resultaat neergezet.

Het project '*Inventarisatie Domaniale Mijnerarchie*' (paragraaf 3.6), dat wij mede hebben kunnen uitvoeren door subsidieverlening van de Stichting Behoud Mijnhistorie, is met de presentatie van de (voorlopige) digitale inventaris op 4 december van het verslagjaar succesvol afgerond. Gestart in september 2017 heeft dit inventarisatiewerk vele nieuwe facetten van Limburgs oudste mijngeschiedenis blootgelegd.

Kortom; 2019 laat een dynamisch publieksprogramma zien dat door de vele facetten en een verscheidenheid aan onderwerpen een breed publiek heeft aangesproken. Vermeldenswaardig is de HistroBistro-pilot tijdens het PAS-festival (paragraaf 1.2). Dit publieksproject is opgezet in samenwerking met het Centre Céramique en de Universiteitsbibliotheek waarbij aan de hand van de historische keuken onze collecties onder brede publieksaandacht zijn gebracht.

Graag wil ik in dit voorwoord voor het verslagjaar ook onze dank uitspreken aan alle samenwerkingspartners, onze bezoekersraad en aan de Stichting Vrienden van het RHCL voor hun ambassadeurschap en gewaardeerde ondersteuning bij ons werk.



**Lita Wiggers**  
Directeur HCL  
April 2020

# 1 Publieksactiviteiten

## 1.1 Limburgse Oorlogsschatten

Tussen september 2019 en maart 2020 stond Limburg in het teken van de 75-jarige herdenking van oorlog en bevrijding. Om die reden hebben we het programma 'Limburgse Oorlogsschatten' in het leven geroepen. Achter dit programma schuilen drie projecten met een gezamenlijk doel: zoveel mogelijk Limburgse oorlogsschatten verzamelen, ontsluiten en beschikbaar maken voor het grote publiek. Hieronder worden deze projecten kort uiteengezet.



### Digitale Onderzoeksgids

Het project '*Digitale Onderzoeksgids Limburgse Oorlogsbronnen*' is een initiatief van de Kring van Archivarissen Limburg (KVAL) en het RHCL. Dit project werd primair gestart om Limburgse openbare oorlogsbronnen die in Limburgse (gemeentelijke) archiefinstellingen te vinden zijn van de juiste beschrijvingen te voorzien. Het project heeft tot doel om (nieuw) onderzoek te faciliteren door een beter overzicht te bieden van aanwezige openbare archiefbronnen in Limburg.

### Portal Oorlogsbronnen Limburg

Het tweede deelproject is '*Portal oorlogsbronnen Limburg*' ([www.oorlogsbronnenlimburg.nl](http://www.oorlogsbronnenlimburg.nl)). Dit project is het resultaat van een samenwerking tussen RHCL en het nationale Netwerk Oorlogsbronnen (NOB) en heeft als doel om alle relevante informatie uit archieven en andere instellingen over de Tweede Wereldoorlog in de provincie Limburg op één (digitale) plek bij elkaar te brengen.

### Bevrijdingsalbum / Oorlogsschatten

Het RHCL participeert in het door externen opgezette project '*Bevrijdingsalbum Limburg*'. Bevrijdingsalbum Limburg wil zoveel mogelijk herinneringen aan WO2 en de bevrijding uit heel Limburg bij elkaar brengen en veilig stellen voor de toekomst. Het project gaat op zoek naar verhalen, foto's, film, dagboekantekeningen en objecten – eigenlijk alles wat met de oorlog en de bevrijding te maken heeft. Het gaat hierbij vooral om herinneringen die nu nog onbekend zijn, omdat ze in een privéverzameling, fotoalbum of schoenendoos liggen te wachten om gedeeld te worden met de buitenwereld. Al die herinneringen worden bij elkaar gebracht op de

website [www.bevrijdingsalbumlimburg.nl](http://www.bevrijdingsalbumlimburg.nl) en zullen uiteindelijk via het RHCL geborgd worden in het NOB. In 2019 (en 2020) heeft Bevrijdingsalbum / Oorlogsschatten zes regionale sessies gekend:

- 14 september bij het RHCL in Maastricht
- 29 september bij De Domijnen in Sittard
- 27 oktober bij het Limburgs Museum in Venlo
- 9 november bij het Erfgoedcentrum in Weert
- 14 december bij De Vondst in Heerlen
- 14 februari 2020 bij de bibliotheek in Gennepe

Tijdens al deze sessies konden bewaard gebleven foto's, films en documenten uit de Tweede Wereldoorlog naar de desbetreffende erfgoedinstellingen worden gebracht. Hier zat telkens een speciaal panel van experts klaar om het materiaal desgewenst van context te voorzien. Het materiaal kon daarnaast zowel fysiek als digitaal geschonken worden, zodat het voor het nageslacht wordt veiliggesteld.

De aftrapssessie op 14 september was daarnaast bijzonder omdat hierbij een 'nieuw teruggevonden' film met beelden van de bevrijding van Maastricht [in première ging](#). De film is gemaakt door amateurfotograaf en -filmer Charles Graafland (1906-1975) die geboren en getogen Maastrichtenaar was. Diens zoon, Edwin Graafland, heeft de film geschonken aan het NIOD. Het NIOD vond het leuk om ons, als partner in het NOB, de primeur te geven, zodat wij de film precies 75 jaar nadat hij geschoten was voor het eerst aan het Maastrichtse publiek konden tonen. Edwin Graafland verzorgde bij die première op 14 september 2019 zelf een inleiding.



*Still uit de Graaflandfilm die op 14 september bij het RHCL in première ging.*

## 1.2 HistoBistro

In 2019 hebben Centre Céramique, de Universiteitsbibliotheek van Maastricht University en het RHCL – drie instellingen die al jaren samenwerken – besloten een nieuwe weg in te slaan om vergroting van het publieksbereik te realiseren via laagdrempelige en kleinschalige evenementen. In een later stadium heeft het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap (LGOG) zich ook hierbij aangesloten.

Een aantal jongere medewerkers van de samenwerkende organisaties werd gevraagd om vrijuit te brainstormen over een nieuw publieksproject waarin de collecties van de samenwerkende organisaties centraal zouden komen te staan. Hieruit is het concept HistoBistro voortgevloeid. Het idee achter de HistoBistro is om aan de hand van de historische keukens onze collecties voor het voetlicht te brengen en belangstelling voor



geschiedenis en historische bronnen te stimuleren. Alle samenwerkingspartners beschikken binnen hun collecties over relevant materiaal en eten is een onderwerp dat een breed publiek aanspreekt.

Hoewel het aanvankelijk de bedoeling was om vanaf 2020 met de HistoBistro naar buiten te treden, verliepen de voorbereidingen dusdanig dat in 2019 bij wijze van *pilot* aansluiting werd gezocht met het [PAS-festival](#) van de Universiteit Maastricht. Dit cultureel festival vindt ieder jaar plaats in september aan het begin van het academisch jaar. Op de vrijdag van PAS-festival werd een aantal lezingen en workshops en een tentoonstelling georganiseerd. Daarnaast werd [Café Sjiem](#) bereid gevonden enkele historische hapjes te serveren.



*De HistoBistro tijdens PAS-festival*

### 1.3 De Limburgse Verhalensite

In 2019 is de [Limburgse Verhalensite](#) online gegaan. Dit is een project dat het RHCL samen met het Limburgs Museum en het LGOG voor de Coöperatie Erfgoed Limburg (CEL) heeft opgepakt. Deze site is voorlopig nog onderdeel van de website van het Limburgs Museum, maar het is de bedoeling dat de verhalen worden geïncorporeerd in een nog nader uit te werken project. Op dit moment staan er 25 verhalen op de website, die allemaal focussen op meer of minder bekende Limburgers. Doordat ieder verhaal rondom één persoon is geschreven, is het voor de lezer makkelijker om zich in te leven in de periode waarin de persoon leefde.



## 1.4 Andere hoogtepunten van 2019

### MABP – Erotica

In 2019 heeft een gezamenlijke publiekspresentatie van het Centre Céramique, de Universiteitsbibliotheek en RHCL tijdens de Maastricht Antiquarian Book & Print fair (MABP) plaatsgevonden. Het thema van de MABP was dit jaar erotica en vergde een zoektocht naar materiaal in onze collectie. Zo kwamen we onder andere uit bij 'Gezicht op de Maas en Maastricht vanuit het noorden' van Philippe van Gulpen. Dit werk stamt uit de jaren '40 van de negentiende eeuw en toont - naast dat wat de titel al verklapt - twee naakte personen. Dit schilderij is overigens ook online te zien via onze Beeldbank.

### Historisch Café - "Ondergronds"

Op dinsdag 30 april 2019 werd het auditorium van het RHCL omgetoverd tot Historisch Café. Het Historisch Café is een initiatief van de Stichting Jonge Historici en is in het verslagjaar in iedere provincie georganiseerd. Het thema van de Limburgse editie was: "Ondergronds". Onder het genot van een biertje van Brouwerij Kompel kon er worden geluisterd naar een drietal lezingen die werden afgewisseld met muziek van Henk Steijvers van Carboon.

### De Tweede Wereldoorlog in 100 foto's

Het RHCL en het Limburgs Museum waren kartrekker van het landelijke NIOD-project '[De Tweede Wereldoorlog in 100 foto's](#)'. Er werd via publieke oproepen gezocht naar dé 50 foto's die symbool staan voor de Tweede Wereldoorlog in Limburg. Van deze 50 foto's werden er vervolgens 25 samengevoegd met de inzendingen uit alle provincies, om hieruit 100 foto's te selecteren die de Tweede Wereldoorlog in Nederland het best verbeelden.

Op 14 november 2019 werd het startschot gegeven door gouverneur Theo Bovens, die bij het RHCL één van de foto's heeft uitgekozen die volgens hem bij de selectie van 50 foto's uit Limburg dient te horen. Op deze foto zijn (v.l.n.r.) de Amerikaanse generaal Bradley, de Britse Luchtmachtcommandant Tedder, de Amerikaanse generaal (en latere president) Eisenhower, de Britse Veldmaarschalk Montgomery en de Amerikaanse generaal Simpson te zien. Op 7 december 1944 waren zij in Maastricht voor een topconferentie. Deze vond plaats in het voormalige Veldeke-college.



Gouverneur Bovens en 'zijn' foto



## 1.5 Educatie

Op het gebied van educatie hebben we ook in 2019 weer gewerkt aan verbetering van digitale toepassingen, zoals 'Wat Staat Daer?'. Daarnaast hebben we in 2019 een pilot gedraaid met 'Spacetime Layers'. Uiteraard zijn in 2019 ook tal van algemene rondleidingen voor groepen uitgevoerd, waarin we uitleg geven over het gebouw en zijn geschiedenis, maar vooral ook over de maatschappelijke functie van een archief en het werk dat daarbij hoort.

### Wat Staat Daer?

Het project '[Wat Staat Daer?](#)' (WSD), is een online oefentool voor het lezen van oude handschriften. In 2019 heeft het RHCL door de inzet van een presentatiemedewerker een significante bijdrage geleverd in de doorontwikkeling van dit project. Deze medewerker heeft in het verslagjaar weer oefenteksten en woorddoefeningen uit de Limburgse archieven toegevoegd. Ook verzorgt het RHCL in samenwerking met het Noord-Hollands Archief een nieuwsbrief rondom WSD en paleografie in het algemeen. Via het RHCL is het Rijksarchief Hasselt (B) ook in contact gekomen met het WSD-project. Aan het eind van 2019 is een traject ingezet om in het voorjaar van 2020 een Nationale Paleografiewedstrijd te organiseren.

### Spacetime Layers

[Spacetime Layers](#) is een platform waarop organisaties een eigen interactieve kaart kunnen maken. Hierbij beheert de organisatie een eigen kanaal, in dit geval een layer of kaartlaag. In 2019 werd vanuit het RHCL contact gelegd met de bedenkers van dit platform en is als proef een layer aangemaakt. Deze layer betreft een speurtocht door Maastricht, waarbij vragen dienen te worden beantwoord. Na beantwoording verschijnt de volgende stap in de speurtocht in de vorm van een GPS-locatie. De volgende vraag komt dan beschikbaar wanneer je je op die specifieke locatie bevindt. Deze speurtocht start voor de ingang van het RHCL aan de Sint Pieterstraat.

### Rondleidingen

In 2019 zijn [rondleidingen](#) gegeven aan onder andere de Stichting Historische Bron van Brunsham, studenten van het United World College Maastricht, (internationale) studenten in het kader van Meet Maastricht en een delegatie van Chinese papierconservatoren uit Nanjing die werden vergezeld door stagiaires van de Stichting Restauratie Atelier Limburg (SRAL). Tevens ontving de directeur groepen uit binnen- en buitenland uit de professionele archief- en wetenschapsector voor bezoeken en rondleidingen bij het RHCL.

Daarnaast is, in samenwerking met het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg, een '*Archives Workshop*' verzorgd voor studenten van de Universiteit Maastricht, waarbij dieper is ingegaan op de rol en maatschappelijke functie van archieven en hoe zij als student hiervan gebruik kunnen maken.

## 1.6 Medewerking aan publieksactiviteiten van derden

### Expositie Maastricht Photo Festival

Van vrijdag 20 t/m zondag 29 september 2019 heeft het [Maastricht Photo Festival](#) (MPF) plaatsgevonden. Hiervoor zijn exposities ingericht op 26 locaties in Maastricht, waaronder het RHCL. De expo bij het RHCL was opgebouwd rondom de bekende DSM-kalenders, waarvan de originelen tot onze collecties behoren. Deze kwaliteitskalenders geven een tijdsbeeld van de aspecten van het Limburgse erfgoed, waaronder bouwkunde, kunst en natuur. De kalenders van DSM zijn meermaals in de prijzen gevallen bij internationale kalenderwedstrijden. Als kers op de taart gaf de Maastrichtse fotograaf Jos Nelissen op 27 september 2019 een rondleiding door de expo, die ook zijn materiaal bevatte.

## Familiegeschiedenis in de Buurt

Op zaterdag 23 november 2019 verzorgde het [CBG | Centrum voor Familiegeschiedenis](#) een middagvullend programma bij het RHCL, waarin bezoekers werden meegenomen in de wereld van stamboomonderzoek en regionale geschiedenis. De bezoekers konden onder andere genieten van lezingen, workshops en depotrondleidingen.

## Expositie Metamorfoze

In de zomer van 2019 was de reizende tentoonstelling '20 jaar Metamorfoze' bij ons te bezichtigen. [Metamorfoze](#) is het nationale programma voor het behoud van papieren erfgoed (behoud door digitalisering), dat wordt gefinancierd door het Ministerie van OCW. De tentoonstelling toont de kwetsbaarheid van het papieren erfgoed, het proces van digitalisering en biedt tevens de mogelijkheid om digitaal door de projectresultaten te zoeken. Dit laatste is dan ook het hoofddoel van Metamorfoze: ervoor zorgen dat kwetsbare archiefstukken veilig in het depot kunnen blijven liggen terwijl zij evengoed geraadpleegd kunnen worden.

In 2019 werd groen licht gegeven voor de digitalisering van een belangrijk RHCL-archief: de muziekcollectie van de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Maastricht. Om die reden is de Metamorfoze-tentoonstelling tijdelijk uitgebreid met stukken uit deze muziekcollectie. De uitgestalde stukken lieten door hun schades of historische waarde zien waarom het belangrijk is dat ze worden digitaliseerd.



Tentoonstelling '20 jaar Metamorfoze'

## 1.7 Archiefsprokkels

Ieder jaar maken we meerdere archiefsprokkels. Dit zijn verhalen die een link hebben met één of meer archiefstukken die in onze depots te vinden zijn. De archiefsprokkels worden gepubliceerd [op onze website](#). De laatste jaren maken we deze archiefsprokkels daarnaast steeds 'multimedialer', door er filmpjes aan te hangen, of – zoals in de volgende archiefsprokkel – door een link te leggen met 'Wat staat daar?'. Ook geven we de verhalen meer diepgang door bronnen uit meerdere verschillende archieven of naslagwerken te gebruiken.

De archiefsprokkel "Ontsnapt uit Maastricht" is onze best gelezen archiefsprokkel uit 2019. Hierin wordt het verhaal verteld van de Duitser Stephan Will, die ontsnapte uit de gevangenis op de Minderbroedersberg in Maastricht.

## Ontsnapt uit Maastricht

*De kunst van het in- en uitbreken*

Het was niet de beste zomerdag, die eerste juni in 1913, toen J. Maas, bewaarder 2<sup>e</sup> rang bij het Huis van Bewaring op de Minderbroedersberg in Maastricht aan zijn ronde langs de cellen begon. Het was slechts 10 graden buiten, en werken op een zondag was natuurlijk al geen pretje. De dag was meestal onderbezet. Maar goed, iemand moest de gevangenen in de gaten houden. Zijn eerste ronde om kwart over een was rustig verlopen. Stephan Will, een 43-jarige mijnwerker uit Duitsland die voor inbraak en diefstal vast zat, liep rustig door zijn cel en keek de bewaker langzaam na toen hij langs liep.

De tweede controleronde begon Maas omstreeks kwart over twee. De onderafdeling was zeer rustig dus vervolgde Maas gestaag zijn route naar boven toe. Hoe dichterbij cel nummer 29 kwam, hoe meer hem het gevoel bekwam dat er iets mis was. De zware ijzeren deur leek niet meer op zijn plaats te zitten. Hij was uit de scharnieren getild en aan de kant gezet. Van de gevangene, mijnwerker Stephan Will, was geen spoor meer te bekennen...



*Maastricht vanuit de lucht gezien. Links de Sint Servaas- en Sint Janskerk. Boven centraal de Minderbroedersberg met het gerechtshof in de voormalige Minderbroederskerk en daaraan vast het Huis van Bewaring.*

Drie jaar was de eis van de officier van justitie geweest en drie jaar kreeg hij. Hij kon het niet geloven. Drie jaar lang zou hij de cel in gaan vanwege een paar kleine inbraken waarbij hij nauwelijks schade had toegebracht of ook maar enigszins waardevolle spullen had gestolen. In zijn eigen bescheiden mening dan. Stephan Will was met zijn 1 meter 76 groter dan de gemiddelde man in die tijd. Donkerblond, een lichte baard, blauwe ogen en getatoeëerde borst maakten van hem een opvallende verschijning. Dat, en zijn plaats als verdachte in een aantal inbrekingszaken.

Op 13 mei 1913 stond hij tijdens een openbare zitting in de Arrondissementsrechtbank te Maastricht terecht voor onder meer inbraak en diefstal. Maar liefst zes getuigen waaronder een Rijksveldwachter waren opgeroepen. Zonder dat Will het wist was hij tijdens zijn nachtelijke zoektocht door brigadier luitenant der



rijksveldwacht Limmel, Gerardus Houtermans, achtervolgt. Die verklaarde in de nacht van 3 op 4 april 1913 "eene manspersoon op het erf van getuige Pieters te Meerssen [te hebben zien lopen]. Ik zag hem vervolgens van daar gaan naar het erf van getuige Karel Zuiderhoudt, waarop de zich door dezen bewoonde villa Wijckerveld bevindt. Hij ging de aldaar staande remise aan den voorkant binnen en na geruimen tijd binnen te zijn gebleven zag ik ze hem aan de achterkant verlaten. Hij ging vervolgens weer naar het erf van getuige Pieters, waarop de door dezen bewoonde woning staat. Aldaar stond hij een ogenblik aan de poort der remise te werken, vervolgens hoorde ik de poort over den grond schuiven en ging hij de remise binnen, het was toen ongeveer twee uur ['s nachts]. Ik ging in zijn richting, toen ik echter in het licht kwam liep hij hard weg, achter het kippenhok in. Aldaar vond ik dien man op den grond liggen."



Houtermans bevestigt aan de rechter dat de man op de terechtzitting dezelfde is als die hij die avond heeft aangehouden na de achtervolging. Hij had op dat moment zelfs dezelfde jas aan als op die avond, waarin de veldwachter na aanhouding een schroevendraaier, vier lopers, een boor, vier sleutels (waarvan een met afgebroken baard) en een *elektrisch zaklantaarntje* vond.

Will zou zich echter niet zo snel gewonnen geven. Nadat Houtermans zijn *kwaliteit bekend* maakte aan de inbreker en hem op de hoogte stelde dat hij bij deze verdachte was van "*huisvredebreuk en van diefstal en van poging tot diefstal met braak, inklimming en gebruikmaking van valsche sleutels*", werd hij gearresteerd en overgebracht naar het politiebureau van Wijk-Maastricht. Will had andere plannen en probeerde de rijksveldwachter onderweg om te kopen voor het bedrag van vijf Duitse mark. Hoewel Houtermans uitdrukkelijk liet weten dat hij dit niet mocht doen, en daarmee nogmaals in overtreding was, beloofde Will nog herhaaldelijk eerst vijf en vervolgens tien mark als Houtermans hem in vrijheid liet gaan. In het verhoor van de verdachte bekende Will inderdaad "*aan den rijksveldwachter bij mijne aanhouding eerst vijf, daarna tien mark te hebben aangeboden indien hij mij vrij liet gaan. Ik begreep dat ik met een politiedienaar te doen had. Hij had mij dit ook gezegd. Het was te verleidelijk om niet te trachten door geldaanbieding vrij te komen.*"

Over de redenen voor zijn inbraken en diefstallen is Will duidelijk; hij heeft geen vaste woonplaats of baan. Toen hij zich op de terreinen begaf, was dat om een slaapplek voor de nacht te zoeken. Hij had niet de intentie om zaken te stelen, maar kon het ook niet laten om sommige voorwerpen, die hem toegang tot de remises op het erf gaven, te laten liggen. In de tweede remise had hij ongeveer een uur op een hooizolder geslapen, om rond



twee uur zijn weg terug te maken naar de eerste remise, alwaar hij door rijksveldwachter Houtermans werd *geattapeerd*. Will erkende ook dat hij enkele dagen eerder, zwerfende door Maastricht, zich eveneens al onwettig toegang verschaft had tot een woning, ditmaal met de uitdrukkelijke intentie *"om te zien of daar ook iets van mijne gading aanwezig was om weg te nemen en mij toe te eigenen."* In de jas die hij uiteindelijk uit de woning meenam, vond hij een sigarenkoker, twee portretten en *een stuk hard papier* (dat uiteindelijk een 15-daags abonnement op de Belgische Spoorwegen bleek te zijn) die hij, al vluchtende, allemaal verscheurde en weggooid.

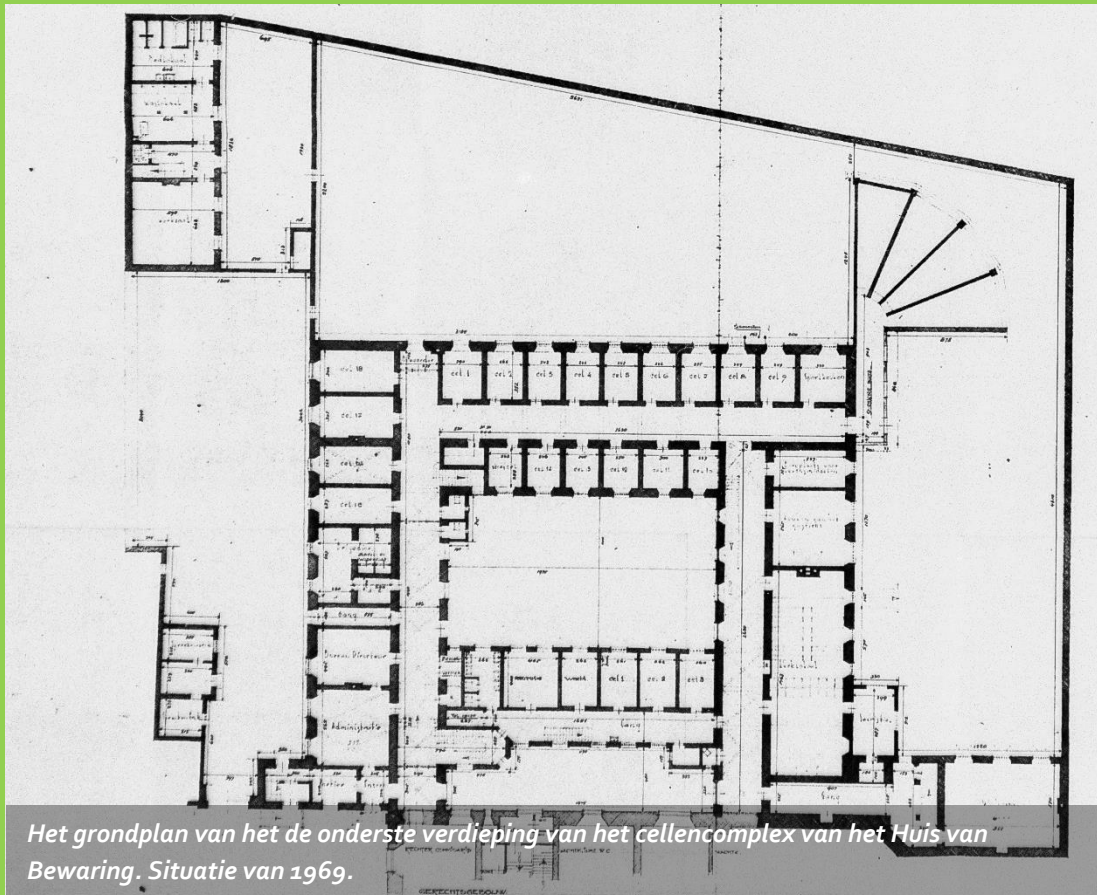


*Het Huis van Bewaring en de westgevel van het gerechtsgebouw met achterliggende binnenplaats omstreeks 1920. Op de achtergrond de Sint Servaas- en Sint Janskerk.*

Hoewel hij niet heel berouwvol leek om zijn daden, liet hij wel duidelijk weten een fiets, waarvan hij ook verdacht werd die gestolen te hebben, niet weggenomen te hebben. Hij zei de inbrekerswerktuigen die op de zitting aanwezig waren te herkennen, die had hij bij zich gehad om, *"als de nood aan de man mocht komen en ik geen werk kon bekomen, inbraak te plegen."* Verder bleef hij bij zijn verklaring *"dat ik alle deuren openvond, zoodat ik van mijn inbrekerswerktuigen geen gebruik heb gemaakt."*

Jacobus Mostard, de 20-jarige chauffeur van Karel Zuiderhoudt, bewoner van Villa Wyckerveld, dacht daar het zijne van. Hij vond namelijk in de ochtend van vier april de afgebroken baard van een van de sleutels terug. Hij had ontdekt dat de remise (koetshuis), die hij de avond er voor wel dicht, maar niet op slot had gedaan, open stond en was vervolgens op onderzoek gegaan. Een vertrek naast de remise, waar twee rijwielen waren opgeslagen, was afgesloten met een glazen deur. In het slot van die deur bleek de sleutel van Will te zijn afgebroken. Voor zo ver het *'geen gebruik maken van'...*

Voor de rechter was het allemaal wel duidelijk. De getuigenissen van de eigenaren en de bekentenis van de verdachte maakte dit tot een gedane zaak. Drie jaar had het openbaar ministerie geëist? Drie jaar zou het worden!



Het grondplan van het de onderste verdieping van het cellencomplex van het Huis van Bewaring. Situatie van 1969.

De zitting was voor Stephan Will niet de eerste kennismaking met het gerecht geweest. Bij zijn verhoor in 1913 beantwoorde hij de vraag of hij al eerder met justitie in aanraking was gekomen met een volmondig ja. Ook toen vanwege diefstal.

Op maandag 10 juni 1912, nagenoeg een jaar eerder, stond hij ook al voor de rechter in Maastricht. Hij werd toen verdacht van het stelen van twee *herenrijwielen*, inclusief bijbehorende regencapes, behorende tot de jonkheren Paul Ernst en George Louis Van der Maesen de Sombreff uit Hulsberg. Een van die rijwielen had hij inmiddels naar Aken gefietst en daar voor 50 mark verkocht. Het tweede rijwiel had hij in een perceel koren verstopt, om later op te halen.

Geslacht	Mannelijk	Lengte	1.76 Hb.	Is geertillonneerd te Alkmaar  F heeft volgens cijfer opgan in Duitsch- land onderaan: 4/1, 1/1, 14d, 3d en 6 w gev.
Vader	Catharina Will	Haar	m. blond	
Moeder	vader onbekend	Wenkbrauwen	is roos	
Nationaliteit	Duitscher	Voorhoofd	v. blaauw	
Burgerlijke Staat	Ja gehuwd	Oogen	m. groen	
Godsdienstige gezindte	Evng.	Neus	is roos	
Lager onderwijs genoten	Ja.	Mond	geer	
Ouderdom (bij opvoeding)	42 j.	Kin	ovaal gevoel	
Gedrag in het gesticht.	goed	Baard	gevoel	
		Aangezicht	gevoel	
		Kleur	gevoel	
		Gewone taal	Eng. Duitsch	
		Bijzondere teekenen	gevoel of borst	
		Handteekening	gevoel	

Het inschrijvingsregister van de gevangenis te Breda, waarin Stephan Wills kenmerken genoteerd werden. Onderaan zijn eigen handtekening. 1912.



Bij terugkomst zag hij een menigte mensen staan bij het veld en sloeg op de vlucht, waarna hij door een lid van de marechaussee werd gegrepen. Daarbij werden de verdiende 50 mark in beslag genomen en aan de eigenaar teruggegeven. Will werd toen tot zes maanden gevangenisstraf veroordeeld die hij netjes uitzat, deels in de hulpstrafgevangenis van Maastricht en deels (vanwege plaatsgebrek) in Breda, waar zijn gedrag als 'goed' werd bestempeld. Kennelijk was zijn zoektocht naar werk daarna echter ook niet zo succesvol, gezien zijn nachtelijke avonturen amper een half jaar na vrijlating.



Foto van het plaatsje Burkhardt, met rechts de Evangelische Kerk, 2017.

Hoogstwaarschijnlijk had Will al langer problemen een 'normaal' leven op te bouwen. Hij werd op 31 december 1869, oudejaarsdag, geboren in het kleine Burkhardt, zo'n 60 kilometer ten noordoosten van Frankfurt am Main, deelstaat Hessen. Pas 16 dagen later werd hij in de lokale evangelische parochie gedoopt. Daarbij was alleen zijn moeder, de ongehuwde Katharina aanwezig. Zij was zelf een dochter van de al overledene ongehuwde Juliana Will. Stephan had zijn achternaam dus van zijn oma geërfd en zijn vader waarschijnlijk nooit gekend. Het moet een moeilijke jeugd zijn geweest, om op te groeien met een alleenstaande moeder, als onwettig geboren kind in het kleine religieuze dorpje.



Extract uit het doopregister van de 'Pfarrei Burkhardt', in 1913 ten behoeve van de rechtszaak tegen Will opgestuurd aan de rechtbank Maastricht.

Mogelijkerwijs had Stephan al van jongs af aan geleerd voor zichzelf te moeten zorgen en niks van anderen te verwachten. Het gevangenenregister van Breda vermeldt wel dat Stephan lager onderwijs genoten had. Zijn

handtekening en naam zette hij zelf in de registers. Hij vermeldde in Breda eerlijkheidshalve dat hij nóg vaker in aanraking was geweest met justitie. In voorgaande jaren zou hij al periodes van vier jaar, één jaar, veertien dagen, drie dagen en zes weken vast hebben gezeten voor eerdere vergrijpen. Vast werk en een stabiel leven zaten er kennelijk voor Stephan, die getrouwd was maar over wiens vrouw we niets horen in de rechtszaken, niet in.

Dat Will goed voor zichzelf kon zorgen, zo schreef ook gevangenebewaarder J. Maas [in zijn verslag](#). Na het aantreffen van een lege cel waarvan de deur uit de scharnieren was verwijderd, spoedde hij zich naar brigadier J. Nortier, die beneden aan het bureau dienst had om hem direct op de hoogte te stellen. De tweede bewaarder, J. Ackermans, die tussen de middag thuis was gaan lunchen, kwam op dat moment binnenlopen en werd ook direct verwittigd. Onmiddellijk werd door hen drieën het gebouw uitgekamd en werd er bericht gestuurd aan de Officier van Justitie, de voorzitter en de secretaris van het College van Regenten over de gevangenis, de commissaris van de politie en de wachtmeester van de marechaussee.

Directeur Botzen bracht, nadat hij de brigadier en bewaarders overhoord had, verslag uit van het onderzoek aan het college: *“Door de ijzeren bouten uit de beide scharnieren te lichten ‘t geen hem niet veel moeite kostte, heeft hij verder met behulp van een stuk ijzer ‘t welk hij van de krib heeft gebroken, de deur zijner cel kunnen verwijderen en heeft voorts zijn weg gevonden over den gang der bovenafdeeling naar de trap welke toegang geeft tot den zolder. De zolderdeur heeft hij - op welke wijze is nog niet gebleken – open gekregen, is door een der dakramen geklommen en verder over het dak in het Gerechtsgebouw gekomen; vandaar heeft hij zijn weg naar buiten gezocht.”*

Aangezien J. Maas bij zijn eerste ronde, om kwart over een, de gevangene nog rustig door de cel zag lopen terwijl die bij zijn tweede ronde, om kwart over twee, verdwenen was, moet de ontsnapping dus binnen een uur plaats hebben gevonden. De directeur vermeldde nog het volgende: *“In de cel lag alles dooreen. De stoel was van de ketting doordat de sport er was uitgerukt. Het beddegoed lag slordig op de krib en op den vloer lag eene hoeveelheid kalk. De vluchteling heeft eerst getracht uit te breken door een gat door de zoldering te maken hetgeen niet door den bewaarder is gezien doordat het gat in den hoek boven de celdeur was gemaakt. Ook het ijzer waarmede hij de celdeur zal hebben geforceerd en tevens heeft gebruikt om het gat in het plafond te maken is in de cel gevonden. Met achterlating van zijn buis en zijne klompen is hij in Rijksonder- en bovenkleding gevlucht.”*



*De binnenplaats van het voormalige Huis van Bewaring, nu Universiteit van Maastricht, 2019.*

De volgende morgen ontdekte de directeur nog dat de ijzeren stang die werd gebruikt voor het openen en sluiten van het celraam verdwenen was. Verder zou hij volgens de kranten, nadat hij via het dak in het



naastgelegen rechtsgebouw was gekomen, aldaar het kantoorjasje van een kantoorclerk hebben kunnen bemachtigen ter vermomming. Ook wist hij de fiets van de zoon van de conciërge te stelen, waarmee hij over het muurtje van een binnenplaats was geklommen. Vervolgens is hij zo langs het kantoor van de marechaussee gelopen en de Minderbroedersberg af gefietst. Daarmee had volgens de krant de "*Pruis [...] een brutaal stukje werk geleverd*".

Door de regenten (het bestuur van de gevangenis) werd de sluwheid van de uitbreker in een brief aan de minister van justitie verder toegelicht. Daarbij werd het incident aangegrepen om de staat van de gevangenis eens goed aan te kaarten. De voortvluchtige werd een '*gevaarlijk individu [en een] zeer handig inbreker*' genoemd, die met de '*uiterste geslepenheid*' te werk was gegaan. Het tijdstip en de dag waren bewust uitgekozen, aangezien er op zondagmiddag '*geen telegrafische of telefonische verbinding verkregen kon worden*'.

De ramen op de zolders, waardoor Will had kunnen ontsnappen, waren al langere tijd in bouwvallige toestand, waardoor ze *ontvluchting niet zou beletten*. Dit was al eerder gemeld, maar zonder antwoord. Ook een trap die toegezegd was maar nog niet gerealiseerd, had de ontsnapping kunnen verhelpen, aangezien de surveillerende bewaker de voorbereidingen dan waarschijnlijk gehoord kon hebben. Volgens de regenten trof het personeel dan ook geen enkele blaam. Sterker nog, ze waren blij dat de dienstdoende bewaker Will niet tegen het lijf was gelopen tijdens diens vlucht, aangezien hij de ijzeren stang, die hij van het venster had gehaald, waarschijnlijk mee had genomen om als wapen te gebruiken, mocht hij in de problemen raken.

In hun algemene vergadering van 17 juni 1913 behandelden de regenten het rapport dat door de minister aan hen was toegezonden over het incident. Ze reageerden dat ze zich in de strekking van het rapport konden vinden, maar hadden toch enkele opmerkingen. Vooral de opmerking dat er niet genoeg rekening gehouden zou zijn met de beruchte inbrekkwaliteiten van Will schopte hen tegen het zere been. Juist vanwege die eigenschappen werden elke nacht de *bovenkleederen* van Will ingenomen, en werd hij in cel 29 geplaatst, '*die het meest onder het oog komt, als liggende juist tegenover den gang*'.

Met de slotconclusie, waarin de directeur werd verweten niet te sturen, leiden of bevelen, werd *geheel accoord* gegaan. De schuld daarvan legden ze deels bij de directeur, die niet eens Frans en Duits sprak, terwijl er vaker gevangenen werden vastgehouden die het Nederlands niet machtig waren, en deels bij het gebouw. Het was overvol en niet te overzien. In 1913 werden 25 mensen preventief gevangengezet, terwijl er maar 18 cellen waren. Ook de bewaking liet, zeker op zondag, te wensen over. Hoewel deze feiten de regenten *voortdurend met zorg* vervulden, had er ondanks eerdere brieven aan de minister geen verandering plaatsgevonden. Ook nu niet...



Ondertussen probeerde Stephan Will zo snel en zo ver weg als mogelijk van Maastricht te komen. In juli werd hij voor het laatst in Limmel gezien, zijn signalement was door de Marechaussee inmiddels telegrafisch verspreid. Kennelijk poogde Will terug te keren naar de *Heimat*. Het eerstvolgende bericht dat we over hem in de kranten aantreffen, in augustus van dat jaar, spreekt namelijk van zijn aanhouding in Gießen, dat hemelsbreed zo'n 50 kilometer van zijn geboortedorp Burkhardts ligt. Blijkbaar probeerde Will terug te keren naar de omgeving waar hij opgroeide. Was hij het leven van inbreken, gevangenzitten en op de vlucht zijn moe? Wilde hij terug naar de plaats waar zijn moeder hem al die jaren in haar eentje had opgevoed? Waar hij ook naar op zoek was, de politie kon hij niet blijvend ontlopen.

Aangezien de Duitse justitie ook nog een appeltje met hem te schillen had werd hij in de gevangenis in Gießen vastgezet. Niet dat dat hem kon tegenhouden. Het Algemeen Handelsblad berichtte op 27 augustus dat Will inmiddels ook uit de gevangenis daar was ontsnapt en weer op vrije voeten was. Op weg naar Burkhardts? We zullen het nooit weten. Geen verdere berichtgeving over Stephan Will duikt daarna nog op. Maar het was wel een *'troost voor het gevangenispersoneel te Maastricht'*, aldus de Limburger Koerier!

### Bronnen

- Regionaal Historisch Centrum Limburg, archief 07.A02 College van regenten en van de directeur der gevangenen te Maastricht, 1817-1939, inventarisnummers 9, 152, 255, 297 en 405.
- RHCL, archief 08.009 Arrondissementsrechtbank en Officier van Justitie te Maastricht, (1807) 1842-1939 (1957), inventarisnummers 218 en 222.
- Brabants Historisch Informatie Centrum, archief 55 Gevangenen in Breda, 1815-1940, inventarisnummer 153 Inschrijvingsregisternummer 8725.
- Ingrid M.H. Evers, *De Minderbroedersberg*, Maastricht Silhouet 54 (Maastricht 1999)
- <https://de.wikipedia.org/wiki/Burkhardts> [raadplegingsdatum 30-07-2019]
- *Een beroepsuitbreker*, 'Algemeen Handelsblad', 27-08-1913.
- *Een gevangene ontvlucht*, 'De grondwet', 03-06-1913.
- *Uit de gevangenis ontvlucht*, 'De Maasbode', 03-06-1913.
- *Berucht in- en uitbreker*, 'De Nieuwe Koerier', 07-06-1913.
- *Weer in de gevangenis*, 'Leeuwarder Courant', 07-08-1913

## 2 Dienstverlening

### 2.1 Inleiding

#### Studiezaal

In 2018 is geïnvesteerd in de apparatuur op onze studiezaal waarbij in 2019 de eerste verbeteringen qua dienstverlening merkbaar waren. Bezoekers kunnen documenten tot A2-formaat digitaliseren voor eigen gebruik. Ook kunnen sindsdien groot formaat bouwtekeningen (tot A0-formaat) gescand worden. Tegen het eind van het huidig verslagjaar werd de populariteit soms iets té groot. Dit kwam ook terug in de resultaten van de kwaliteitsmonitor 2019, een enquête over publieke dienstverlening in de archiefwereld (zie paragraaf 2.4).

#### Digitaal

Ten aanzien van dienstverlening blijft ons beleid primair gericht op online communicatie en digitale ontsluiting van de archieven en collecties. In paragraaf 2.6 worden naast de studiezaalcijfers ook de belangrijkste digitale cijfers weergegeven.

### 2.2 Nieuwe tarievenlijst

Conform procedure is aan het begin van het verslagjaar de nieuwe tarievenlijst 2019 vastgesteld en gepubliceerd. Vanwege vernieuwing van apparatuur is de lijst aangepast. Het blijft daarnaast mogelijk om gratis microfilms, microfiches of vensterponskaarten in te scannen met behulp van moderne scanapparatuur. In de loop van het verslagjaar is gebleken dat er ook een steeds grotere internationale vraag naar de diensten van het RHCL bestaat. Omwille van de dienstverlening richting deze klanten is besloten om de tarievenlijst ook naar het Engels te vertalen.

### 2.3 Nieuw bibliotheekstelsel

Het beheer van de bibliotheek van het RHCL is uitbesteed bij het SHCL. In het verslagjaar heeft omzetting naar [een nieuw bibliotheekstelsel](#), Worldcat van OCLC, plaatsgevonden. Onze collectie werd daardoor ontsloten via de grootste bibliografische databank ter wereld. In dit systeem werken meer dan 72.000 bibliotheken uit meer dan 90 landen samen aan één gemeenschappelijke online catalogus. Een ander bijkomend voordeel is dat onze klanten online een boek of ander naslagwerk kunnen reserveren.

### 2.4 Kwaliteitsmonitor Dienstverlening

In het laatste kwartaal van 2019 nam het RHCL deel aan een enquête betreffende de kwaliteit van de dienstverlening, die landelijk wordt georganiseerd door de Branchevereniging Archiefinstellingen Nederland (BRAIN) in samenwerking met de Koninklijke Vereniging van Archivarissen in Nederland (KVAN). Uit de resultaten bleek dat onze bezoekers onze dienstverlening in 2019 gemiddeld met een 7,5 beoordeelden. Men bleek vooral erg te spreken over de kwaliteit en deskundigheid van de antwoorden door ons personeel op mondeling en schriftelijk gestelde vragen. Ook kwamen uit de enquête onder andere de volgende punten ter verbetering naar voren:

- Het vergroten van de herkenbaarheid van onze medewerkers in onze studiezaal.
- Het vergroten van de digitale ontsluiting van onze bronnen.
- Het verbeteren van de (dienstverlenende) functie van onze website.

## 2.5 Digitale dienstverlening

In totaal werden in het verslagjaar 1.188 schriftelijke vragen gesteld. Deze kwamen hoofdzakelijk rechtstreeks binnen via e-mail ([info@rhcl.nl](mailto:info@rhcl.nl)) of onze webformulieren, al kwamen er ook nog een aantal binnen per brief. Het ging hierbij om adviezen, korte onderzoekopdrachten en verzoeken om scans van archiefstukken. De vragen waren niet alleen afkomstig uit alle delen van Nederland, maar kwamen ook uit België, Duitsland, Luxemburg, Frankrijk, Zwitserland, Groot-Brittannië, Ierland, Hongarije, Denemarken, Israël, Canada en de Verenigde Staten.

## 2.6 Factsheet dienstverlening

Klik op de [onderstreepte termen](#) om naar de relevante webpagina te gaan.

	2019	2018	2017
<b>Studiezaalbezoekers</b>	1.878	1.534	1.732
Bezoeken	5.041	4.202	4.561
<b>Aanvragen bibliotheek HCL</b>			
Handmatig	621	742	800
Digitaal	947	n.v.t.	n.v.t.
<b>Aanvragen archieven/collecties</b>	11.077	11.275	11.813
<b>Uitleningen aan archiefvormers</b>			
Gemeente Eijsden-Margraten	65	46	40
Gemeente Valkenburg	19	22	18
Gemeente Maastricht	20	8	9
Provincie Limburg	16	8	18
Kamer van Koophandel Zuid	-	1	2
Rechtbank Maastricht	-	1	2
Brandweer Zuid Limburg	3	-	-
<b>Bestellingen beeldmateriaal</b>			
Bestellingen	134	83	117
Items	1.012	1.043	3.716
<b>Website</b>			
Bezoekers	36.663	40.863	42.594
Bezoeken	68.985	75.463	76.226
Bezochte pagina's	192.466	213.753	215.649
Bezochte pagina's per bezoek	2,79	2,83	2,83
Gem. bezoektijd (minuten)	00:02:48	00:02:49	00:02:56
<b>Instagram</b>			
Volgers	448	184	n.v.t.
Bereik populairste post	685	612	n.v.t.



---

### **Facebook**

Posts	104	196	199
Bereikte personen	240.800	274.495	486.342
Gem. bereik per post	2.315	1.401	2.444
Page Likes	1.616	1.365	1.141

---

### **Archieven.nl**

Bekeken archieftoegangen	381.835	500.036	1.200.318
Gebruikte zoekingen	419.257	605.150	622.778
Totaal bekeken pagina's	1.784.213	1.653.307	1.571.319

---

### **Beeldbank**

Bezoeken	212.543	201.973	179.784
Bezochte pagina's	223.242	354.527	312.877
Bezochte pagina's per bezoek	1,1	1,8	1,7

---

### **WieWasWie.nl**

Bezoekers	74.274	73.206	65.424
Bezoeken	272.622	267.583	269.976
Bezochte pagina's	3.437.052	3.396.860	3.026.725
Bezochte pagina's per bezoek	12,61	12,69	11,21
Gem. bezoektijd (minuten)	00:17:36	00:17:37	00:16:15

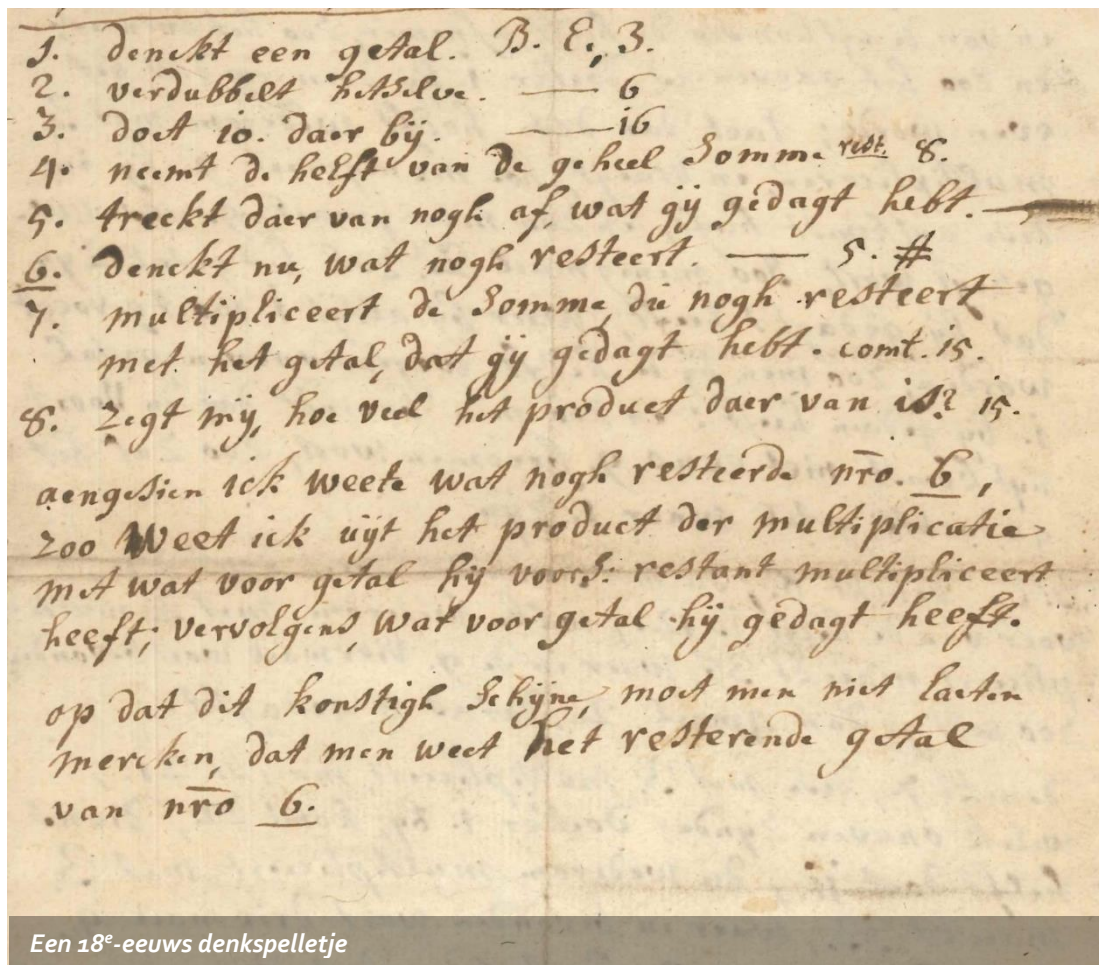


Zicht op de Oude Minderbroederskerk.

## 3 Archieven en collecties

### 3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk geven we een overzicht van onze inspanningen met betrekking tot het verzamelen, beheren en ontsluiten van archieven en collecties. Onze digitale archiefbestanden zijn voor iedereen gratis te raadplegen via rhcl.nl en archieven.nl. Het RHCL gebruikt voor de ontsluiting op archieven.nl het archiefsysteem MAIS-Flexis. Voor het beschrijven, beheren en beschikbaar stellen van beeldmateriaal gebruiken we het systeem Atlantis. De bibliotheek van het RHCL is in beheer uitbesteed bij het SHCL en daarbij wordt het systeem Worldcat gebruikt.



### 3.2 Aanwinsten

Klik op de onderstreepte codes om rechtstreeks naar de archieftoegang op archieven.nl te gaan.

#### Particuliere archieven en collecties

Code	Archief	Periode	Omvang
<a href="#">21.258A</a>	Parochie van de Heilige Joannes de Doper te Oud-Valkenburg	(1678) 1886-2012	1 m.
<a href="#">21.253</a>	Parochie H. Catharina Lemiers	1949-2019	80 cm.
<a href="#">21.501</a>	Collectie Jacques Giessen (Betreffende de toneelacademie)	1954-1999	1 m.
<a href="#">21.502</a>	Bewonersoverleg Jekerkwartier	1874-2000	40 cm.
<a href="#">21.503</a>	Parochie van de H. Petrus te Gulpen	1621-1984	3 m.
<a href="#">21.505</a>	Collectie Lou Schoonbrood	1948-1950	5 cm.
<a href="#">21.506</a>	Collectie Leny Malherbe	2e helft 20e eeuw	40 cm.
<a href="#">21.507</a>	Stichting Sint Gerlachus	1996-2009	50 cm.
<a href="#">21.508</a>	Collectie wethouder John Wevers	c. 1970-2000	-
<a href="#">21.509</a>	Archief Familie Janssen en aanverwante families	18e eeuw-circa 1960	30 cm.

#### Aanvullingen op reeds aanwezige particulieren archieven en collecties

Code	Archief	Periode	Omvang
<a href="#">21.211C</a>	Parochie van de H. Matthias Maastricht	circa 1904-1990	1 m.
<a href="#">21.215A</a>	Parochie H. Hubertus Maastricht	(1907) 1921-2005	30 cm.
<a href="#">21.233</a>	Parochie Sint Martinus Gronsveld (aquarellen en 'orgelvulling')	ca. 1960-2011	-
<a href="#">22.087</a>	Collectie Jan Spee (afkomstig van NHM)		30 boeken
PM	Archief pastorie van de H. Annaparochie (in bewerking door de bisschoppelijk archivaris).	(nog) onbekend	6 dozen

#### Rijksarchieven

Code	Archief	Periode	Omvang
<a href="#">17.62</a>	Stichting Van Laers Fonds	1883-2019	2,4 m.

#### Aanvullingen op reeds aanwezige rijksarchieven

Code	Archief	Periode	Omvang
<a href="#">16.1098</a>	M.K.J. Smeets, oud-rijksarchivaris in Limburg	1950-1983	1 m.

### 3.3 Scanning

In 2019 zijn in maandelijkse porties gichtregisters uit schepenbankarchieven gescand. Ook is verder gegaan met het scannen van procesrollen die dateren van vóór 1800. Aan het einde van het verslagjaar waren 8.924 inventarisnummers uit 120 van deze archieven (toegangen) volledig gedigitaliseerd

Wat betreft de notariële archieven zijn in 2019 de tranches 4 en 5 afgerond, waarbij minuutakten en repertoria van in Limburg gevestigde notarissen (archieffcodes 09.001 en 09.008) en die van Maastrichtse notarissen (archieffcodes 20.242A en 20.243A) zijn gedigitaliseerd. Van de notariële archieven zijn nu in totaal 918.172 scans van 3.534 inventarisnummers uit de periode 1544-1905 digitaal beschikbaar op archieven.nl. Ten opzichte van 2018 is dat een aanwas van 373.269 scans. Op onze website staat [een overzicht](#) van alle gescande inventarisnummers per archief.

#### Totaal scans online

	2019	2018	2017	Totaal
Aantal scans	385.020	285.103	301.598	1.584.599

### 3.4 Projecten nadere ontsluiting

#### Burgerlijke Stand – WieWasWie

Onder toegangscode 12.001-12.129 maken wij persoonsgegevens uit Limburgse akten van de Burgerlijke Stand toegankelijk. We werken continu aan het toevoegen, verbeteren en corrigeren van de gegevens. De gegevens zijn via archieven.nl en diverse 'opendata' websites (bijvoorbeeld [WieWasWie](#)) te bekijken en te doorzoeken.

Een groep van vaste vrijwilligers werkt mee aan de indicering van registers van de Burgerlijke Stand. Hieronder een overzicht van het aantal akten die we samen met de vrijwilligers hebben ontsloten.

	2019	2018	2017	Totaal
Geboorteakten	-	-	-	20.816
Huwelijksakten	22.509	7.544	22.884	68.770
Overlijdensakten	3.452	-	1.739	93.653
Totaal	25.961	7.544	24.623	157.278

#### Memories van Successie

Met dezelfde groep vrijwilligers werd in 2015 gestart met het beschrijven en invoeren van de 'Memories van Successie' onder [archieftoegang 07.Do3](#). Dit werk zal naar verwachting begin 2020 worden afgerond. Memories van successie bevatten een overzicht van de baten en lasten van een nalatenschap. Ze worden sinds 1818 opgemaakt omdat over een erfenis door de erfgenamen belasting moest worden betaald.

Vanwege de relevantie voor familieonderzoek werken de vrijwilligers o.a. aan een online namenindex van de memories. Op de volgende pagina staat een overzicht van het aantal ontsloten Memories.



	2019	2018	2017	Totaal
Memories van successie	41.558	64.501	42.483	200.642

### Nationaliteitsbewijzen

Omdat het werk aan de memories van successie bijna ten einde is, is de groep vrijwilligers in het najaar van 2019 begonnen aan de digitale ontsluiting van de nationaliteitsbewijzen. Deze akten werden verstrekt aan personen die tussen 1875 en 1914 in het buitenland (bijna uitsluitend Pruisen en later Duitsland) gingen werken en daar ook tijdelijk wilden verblijven. Met dit bewijs kon Duitsland deze arbeidsmigranten als het nodig was terugsturen en was Nederland verplicht deze burgers de grens te laten passeren. Hiermee werd voorkomen dat de Nederlanders zouden aankloppen bij de Duitse armenzorg.

De nationaliteitsbewijzen vormen een prachtige genealogische bron. Ze geven niet alleen persoonlijke informatie over de aanvrager (waaronder het beroep, de woonplaats en burgerlijke staat), maar vermelden in veel gevallen ook de geboorteplaats en –datum van de ouders en eventuele partner en kinderen. Aangezien veel van deze arbeidsmigranten in Duitsland trouwden en kinderen kregen, vormen de nationaliteitsbewijzen een goede aanvulling op de gegevens die het RHCL al uit de burgerlijke stand heeft ontsloten.

	2019	Totaal
Nationaliteitsbewijzen	1.828	1.828

## 3.5 Beeldcollecties

### Aanwinsten

Collectie	Omschrijving
Collectie Willy Dackus	250 tekeningen van monumentale gebouwen in Zuid-Limburg en aangrenzend buitenland.
Collectie Nieuwstraten	Ongeveer 130 dia's van Maastricht en omgeving, opgenomen in de jaren tussen 1974-1990.
Collectie Jacques Voets	Ongeveer 250 foto's en fotokalenders, aanvulling op de reeds bestaande collectie Voets.

## Werkzaamheden

Collectie	Resultaten
Fotocollectie DSM	Door een vrijwilliger zijn in 2019 528 items inclusief 183 nieuwe beschrijvingen aan de collectie toegevoegd. Het aantal foto's met beschrijvingen in deze collectie steeg zo van 15.135 naar 15.663.
Topografisch Historische Atlas GAM	De collectieonderdelen GAM, LGOG, Van der Noordaa en Cremers zijn in 2018 reeds volledig in de beeldbank opgenomen. In 2019 zijn diverse scans in kleur toegevoegd ter vervanging van het merendeel van de afbeeldingen in zwart-wit.
Fotocollectie GAM	Upload van circa 1.000 beelden naar de beeldbank, inclusief correctie van de beschrijvingen. Ook hebben vrijwilligers scans uit de collecties Lahaye (198 stuks) en "Luchtfoto's van Maastricht" toegevoegd.
Collectie Dr. L.Th. van Kleef	213 afbeeldingen in tijdelijke bruikleen ontvangen voor scanning.
Collectie L. Wijnands	Scanning en upload van 258 afbeeldingen.
Collectie Dackus, Voets, Nieuwstraten, Rolduc, e.a.	Vaste medewerkers én vrijwilligers hebben in 2019 doorgewerkt aan deze collecties. Het gaat vooral om materiële verzorging en ompakken van diverse collecties foto's, dia's en negatieven.

### 3.6 Inventarisatieprojecten

#### Archief van de Domaniale Mijn

Begin september 2017 zijn twee archivariissen op projectbasis begonnen aan [het ontsluiten](#) van het Archief van de 'Domaniale Mijn en Akens-Maastrichtse Spoorweg Maatschappij'. Het archief van de Domaniale Mijn bestrijkt een periode van circa 1797 tot 1980 en is daarmee het oudste mijnbouwarchief van Nederland.

Het oudste gedeelte van het archief bestaat uit directiearchieven, bronnen over de aanschaf van materieel, het gebruik van 'mijnpaarden' vóór de aanschaf van materieel en de spoorweglijn tussen Simpelveld en Kerkrade. Het jongere gedeelte van het archief bevat ongevallendossiers, personeelsadministratie en financiële stukken. Het inventariseren bleek een flinke klus mede doordat eerdere beschrijvingen van het archief niet geheel correspondeerden met de daadwerkelijke inhoud van het archief. Grondige opschoning, herindeling van de archiefstukken en degelijke beschrijvingen waren derhalve noodzakelijk.

Medio 2019 werd de inventarisatie afgerond. De inventaris is op toepasselijke wijze op woensdag 4 december 2019 - de naamdag van de Heilige Barbara, de patroonheilige van de mijnwerkers – gepresenteerd. Deze inventaris is aan te vragen in onze studiezaal en wordt naar verwachting in de loop van 2020 ook digitaal toegankelijk.

### **Secretarie Gemeente Maastricht**

Het secretarie-archief van de gemeente Maastricht (ca. 1900 – 1990) werd in het verslagjaar door een vrijwilliger bewerkt. Het archief bestaat uit 'verbrokkelde' archiefblokken, waarbij periodes die samenhangen over verschillende archieven zijn verspreid (blokken 1-5; archiefcodes [20.007C](#), [20.007E](#), [20.007F](#), [20.007M](#)). Het werk bestond daarin dat de noodzakelijke afstemming en samenhang in ordening werd aangebracht tussen de afzonderlijke blokken. Daarbij werd vooral blok 4 onderhanden genomen, aangezien bij veel van de dossiers uit dit blok ook nogal wat materiële bewerking noodzakelijk bleek, onder meer splitsing van te dikke, onhanteerbare dossiermappen in hanteerbare logische onderdelen en daardoor noodzakelijke aanpassing van de beschrijvingen. Daarnaast werd reparatiewerk uitgevoerd om uitgescheurde perforatiegaten en andere materiële beschadigingen aan de stukken enigszins te herstellen.

Al deze werkzaamheden werden in één ronde uitgevoerd. Hierdoor was de lopende bewerking zeer arbeidsintensief, echter met als resultaat dat de bewerking van blok 4 in 2019 kon worden afgerond. Het werk omvatte ongeveer 35 meter (ca. 1.740 dossieromslagen). Ongeveer 17m (ca. 850 dossieromslagen) daarvan is intensief bewerkt. Dat is ook gebeurd met enkele kleinere gedeelten van de blokken 3 en 5 (70 dossieromslagen). Ook heeft enige nabewerking van blok 1+2 (36 dossieromslagen) plaatsgevonden. De geïntegreerde dossierinventaris werd bijgewerkt en werd – voorlopig in PDF-vorm – raadpleegbaar via [archieven.nl](#).

### **Kabinetsarchief burgemeester Michiels van Kessenich**

In 2019 werd een nieuwe inventaris opgesteld van het eerder geschoonde kabinetsarchief van burgemeester Michiels van Kessenich. Willem Michiels van Kessenich was van 1937 tot 1967 burgemeester van Maastricht, met uitzondering van de periode 1941-1944. In de kabinetsarchieven (1936-1967, [archieffcode 20.007O](#)) bevinden zich hoofdzakelijk documenten die betrekking hadden op de nevenfuncties als burgemeester, zoals bijvoorbeeld correspondenties die hiervoor zijn gedaan. In het verslagjaar werden van 38 dossiers de beschrijvingen aangepast en een aantal dossiers materieel bewerkt. De omvang van het archief betreft ongeveer 1,1m. De nieuwe inventaris werd raadpleegbaar via [archieven.nl](#).

### **Kabinetsarchief burgemeester Baeten**

Ook van een andere voormalige burgemeester van Maastricht, Fons Baeten, werd een nieuwe inventaris opgesteld. Baeten was voor zijn burgemeesterschap wethouder van onderwijs en Tweede Kamerlid. In de kabinetsarchieven (1967-1985, [archieffcode 20.007P](#)) van burgemeester Baeten zijn van 33 dossiers de beschrijvingen aangepast en een aantal dossiers materieel bewerkt. De nieuwe inventaris van het geschoonde archief kwam beschikbaar via [archieven.nl](#).

### **Archief Brabantse Commissarissen-Deciseurs**

In 2019 werd verder gewerkt aan de inventarisatie van dit archief, dat stamt uit de periode 16e eeuw-1794 ([archieffcode 20.091B](#)). Inmiddels heeft inventarisatie plaatsgevonden tot en met procesnummer 1631. Hierdoor resteerde op het einde van het verslagjaar nog circa 13 meter te beschrijven archief, van de 106 meter in totaal. De inventaris kwam ook online beschikbaar in PDF.

### **Archieven Wereldoorlog II**

Ten behoeve van de archieven WO II is op projectbasis door een historicus gewerkt aan beschrijvingen van bij het RHCL aanwezige archieven ten behoeve van het project "Digitale onderzoeksgids Limburgse oorlogsbronnen WO II". Dit project wordt nader toegelicht in paragraaf 2.1.

### 3.7 Duurzaam toegankelijk maken

#### **Algemene Begraafplaats Tongerseweg**

Per 1 november 2019 is de eigentijdse toegang van de fotocollectie van de [Algemene Begraafplaats Tongerseweg](#) in Maastricht online doorzoekbaar via archieven.nl. De foto's en beschrijvingen van de graven zijn tot stand gekomen door het jarenlange werk van één vrijwilliger. Het geheel bestaat uit ruim 13.000 foto's en 7.000 beschrijvingen van graven. Een groot deel hiervan zijn graven die niet meer bestaan, waardoor deze database vooral voor genealogisch onderzoek erg interessant is.

#### **Digitale Charterbank Nederland**

Per 25 januari 2019 is onder de vlag van het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (Huygens ING) in samenwerking met het Utrechts Archief, DE REE Archiefsystemen en het RHCL de [Digitale Charterbank Nederland](#) (DCN) online gegaan. Ruim 8.000 oorkonden uit de collectie van het RHCL zijn via dit platform raadpleegbaar. In totaal ontsluit deze website in één keer meer dan 150.000 middeleeuwse oorkonden die in Nederlandse archieven worden bewaard. Deze zijn te doorzoeken op onder andere datum, land, streek, plaats of familie. Toekomstige wijzigingen of aanvullingen door de archieven in hun online aanbod verschijnen vanzelf in de DCN. Op dit moment is van 24.000 oorkonden ook een afbeelding in hoge resolutie beschikbaar.

#### **Digitaal Oorkondenboek Limburg**

De Stichting Limburgse Oorkonden werd in het verslagjaar opgericht met als primair doel het digitaal ontsluiten van Limburgs bronmateriaal, waaronder oorkonden. Op initiatief van het LGOG, Huygens ING en het Regionaal Historisch Centrum Limburg wordt in Limburg gewerkt aan een projectplan om de oudste geschreven bronnen van Limburg voor breed publiek te ontsluiten. In het RHCL wordt de oudste originele oorkonde van Nederland bewaard, in het archief van de Abdij van Thorn. Het RHCL bezit een bijzonder waardevolle collectie voor de oudste geschiedschrijving van onze provincie. Het RHCL heeft in 2019 geïnvesteerd in een fotografische digitaliseringsunit die voor digitalisering van de ca. 400 oorkonden van het RHCL kan zorgdragen. Het project is opgesplitst in vijf deelprojecten om realisatie met subsidiemiddelen mogelijk te maken.

### 3.8 CBS op orde

In het verslagjaar werd doorgewerkt aan het organisatiebrede traject Collectiebeheer (CBS) op orde. Zo hebben drie inventarisatoren, een invoermedewerker en een vrijwilliger verder gewerkt aan het controleren, verbeteren, aanvullen en de (gedeeltelijke) herinventarisatie van schepenbankarchieven uit het Ancien Régime en rechterlijke archieven uit de 19e en 20e eeuw. In totaal zijn er veertien archieven van schepenbanken en leen- en laathoven gecontroleerd en zijn beschrijvingen aangevuld of aangepast.

Van een vijftal moderne rechterlijke archieven heeft de invoermedewerker inleidingen en beschrijvingen direct in archiefsysteem MAIS-Flexis ingevoerd en bestaande beschrijvingen gecontroleerd en aangepast. Het gros hiervan is reeds digitaal beschikbaar. Tevens werden vijf nadere toegangen op procesdossiers van schepenbankarchieven in het MAIS-Flexis ingevoerd. In totaal werden er zo'n 20.000 beschrijvingen in 20 archieven en 5 nadere toegangen gecontroleerd en zo nodig aangemaakt of aangepast.

In het kader van CBS op orde werd ook controle en correctie uitgevoerd op de inventaris van de Nieuw rechterlijke archieven uit 1794-1841 ([archieffcode 08.001](#)). Daarbij werd een overzicht gemaakt van de onterecht voor inzage openstaande originele archieven van de Burgerlijke Stand. Deze stukken worden niet meer ter inzage aangeboden, aangezien er kopieën in de studiezaal aanwezig zijn. Verder werd in 2019 de inventaris van de Doop-, Trouw- en Begraafregisters ([archieffcode 11.01](#)) aangepast, zodat deze ook digitaal ontsloten kon worden via het archiefsysteem MAIS-Flexis.



### 3.9 Materieel behoud en depotorde

#### **Metamorfoze**

Het landelijke Metamorfoze-project richt zich op restauratie en conservering van bijzondere archieven. Op 29 mei 2019 werd het project Limburgse kapittelarchieven 1294-1802, van start gegaan op 1 juli 2016, definitief afgerond. Tevens werd in het verslagjaar een nieuw project gestart, waarin de muziekcollectie uit de periode 1693-1868 van de Onze-Lieve-Vrouwekerk Maastricht ([archieffcode 21.210D](#)) zal worden gedigitaliseerd. Het eerste overleg aangaande dit project heeft op 9 oktober 2019 plaatsgevonden. Vanwege dit nieuwe project heeft bij het RHCL een speciale Metamorfoze-tentoonstelling gestaan (zie ook paragraaf 1.6).

#### **Depotorde**

Tijdens het verslagjaar is begonnen met het herplaatsen van de archieven en collecties in depot 02.69, waar voornamelijk archieven van de Limburgse rechtbanken zijn ondergebracht. Deze waren ruim opgesteld. Het verplaatsen heeft extra ruimte opgeleverd. Verder zijn in het kader van het wegwerken van de achterstand in de toegankelijkheid van particuliere archieven plaatsingslijsten vervaardigd, wat vaak gelijk liep met de materiële verzorging van de stukken. In totaal werd, inclusief het verwerken van de nieuwe gegevens in MAIS-Flexis, door vier medewerkers aan dit traject gewerkt.



*De binnenplaats van het RHCL in Maastricht.*

## 4 Het digitale overheidsarchief

### 4.1 Inleiding

Om digitale informatie leesbaar, toegankelijk en authentiek te houden werkt het RHCL aan een e-Depot. Het RHCL maakt gebruik van soft- en hardware in een multi-tenant structuur binnen de landelijke infrastructuur van het Nationaal Archief. Bij het RHCL zorgen de implementatiemanager e-Depot en het afdelingshoofd Archieven & Collecties voor de interne inrichting van het e-Depot én de verbinding met landelijke, regionale en lokale ontwikkelingen.

### 4.2 e-Depot

#### **Pilot Horst aan de Maas, Venray en Gennepe**

In 2019 is de pilot met de gemeenten Horst a/d Maas, Venray en Gennepe met succes afgerond. In deze pilot is een volledige overbrenging (aanlevering) – van voorbereiding tot aan beheer in het Digitaal Depot – uitgevoerd. De diensten die betrekking hebben op een aanlevering zijn in de praktijk gebracht. Daarvoor is een overbrenging gesimuleerd, verwerkt in de systemen van het RHCL en vervolgens weer daaruit verwijderd. De pilot heeft alle partijen inzichten geboden en handvaten gegeven om tot verdere doorontwikkeling te komen.

#### **DUTO-scan Provincie Limburg**

In het tweede kwartaal is bij de Provincie Limburg een DUTO-scan opgeleverd. Een DUTO-scan is een instrument om de mate van duurzame toegankelijkheid van de informatie in een werkproces te onderzoeken. De casus die werd behandeld had betrekking op ruimtelijke bestanden. De DUTO-scan was als ontwikkelproduct uitgevoerd met als voordeel dat het RHCL het product DUTO-scan kon uitproberen en de geleerde kennis in de praktijk kon brengen. De Provincie had zo'n casus waar zij mee geholpen kon worden. De DUTO-scan heeft voor beide partijen de gewenste resultaten opgeleverd en is succesvol afgerond.

#### **Verkenningsonderzoek Waterschap Limburg**

In het najaar is met goed gevolg een verkenningsonderzoek bij het Waterschap Limburg (WL) afgerond. De status van de digitale informatiehuishouding bij het WL is voor een aantal processen in kaart gebracht en een aanzet tot een planning van overbrengen (aanleveren) is opgeleverd.

#### **Koppelingen systemen e-Depot**

In het derde kwartaal is gestart met de implementatie van de koppelingen tussen het Digitaal Depot, Collectiebeheersysteem en het aggregatieniveau naar het internet. Samen met het Gelders Archief, Utrechts Archief en Groninger Archieven heeft een Proof of Concept (POC) plaatsgevonden voor de koppelingen tussen de verschillende systemen. De resultaten van deze POC waren positief, zodat is besloten tot implementatie bij het RHCL. Naar verwachting zijn medio 2020 de koppelingen gerealiseerd.



## 5 Erfgoedpartners

### 5.1 Inleiding

Het RHCL werkt nauw samen met partners in Maastricht, de Provincie en (ver) daarbuiten. In dit hoofdstuk een aantal belangrijke samenwerkingsverbanden en projecten uit 2019. De directeur, Lita Wiggers, vertegenwoordigt het RHCL naar externe relaties in binnen- en buitenland.

### 5.2 CREARCH

Binnen het Europese project [CREARCH](#) (een samentrekking van **CR**eatieve **E**uropean **ARCH**ives) werkt het RHCL samen met de Universiteit van de Peloponnesos (Griekenland), ICARUS Kroatië en de Fondazione Banco di Napoli (Italië). Het doel is het vinden van nieuwe gebruikersgroepen voor onze archieven en daarbij van elkaars strategieën te leren.

In het kader van CREARCH werd bij het RHCL een interne training-workshop gestart onder leiding van provinciale ondersteuningsinstelling Cubiss. Het doel van de training-workshop is gericht op het ontwikkelen van een cursus om de 'publieksawareness' bij archiefmedewerkers te vergroten en hen van kennis en instrumenten te voorzien om succesvolle publieksprojecten te ontplooiën. Ook medewerkers van Erfgoedcentrum De Domijnen uit Sittard, Historisch Goud uit Heerlen en het SHCL namen deel aan de door RHCL georganiseerde training-workshop. In februari 2019 werd de workshopreeks succesvol afgesloten. Het resultaat was een cursusboekje dat in het najaar in het Engels werd vertaald en gedeeld met de internationale partners in ons project. Hun reacties op dit cursusboekje waren positief.

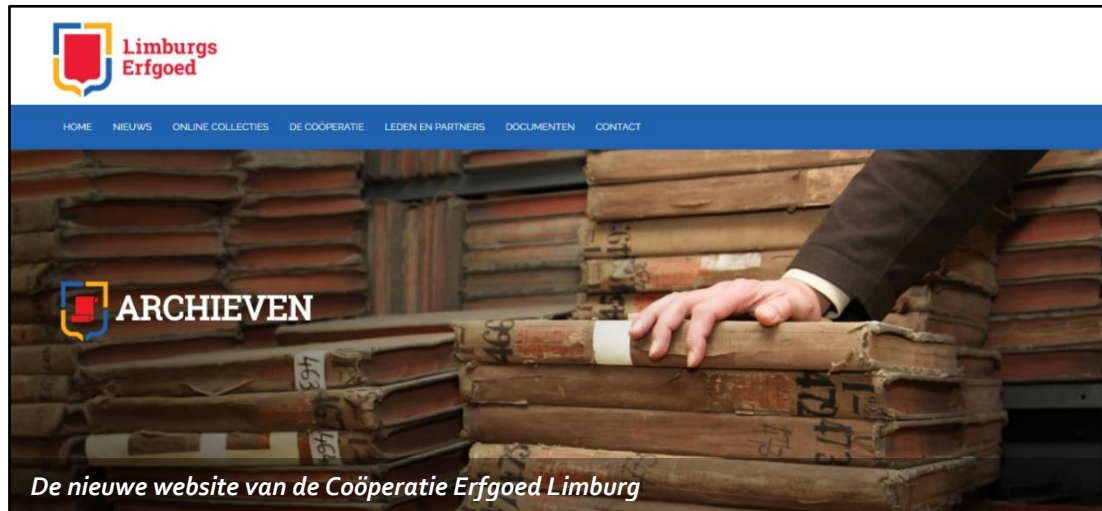


*De aftrap van CREARCH in Napels*



### 5.3 Coöperatie Erfgoed Limburg

De [Coöperatie Erfgoed Limburg](#) (CEL) richt zich op Limburgse erfgoedorganisaties en breed publieksbereik via gecoördineerde acties en projecten. Op vrijdag 25 januari 2019 vond bij het RHCL de feestelijke (officiële) startbijeenkomst van de CEL plaats. Het RHCL ondersteunt de CEL op brede wijze door inzet van personeel en medewerking te verlenen aan de uitwerking van projecten. Ook werkt het RHCL samen met de CEL bij de uitvoering van programma's en is de directeur van het RHCL adviseur van het bestuur van de CEL.



### 5.4 Erfgoed Beweegt

Erfgoed Beweegt is een samenwerkingsverband van erfgoedorganisaties in Maastricht, waarbij de samenwerkingspartners elkaar bijstaan bij het organiseren van evenementen en projecten en de activiteiten van de partners onder de aandacht brengen bij elkaars publiek. In Erfgoed Beweegt werkt het RHCL samen met Stichting Maastricht Vestingstad, Stichting Schatkamer van St. Servaas, Stichting Science and Industry, Stichting Maastrichtse Componisten, Stichting Meet Maastricht en Centre Céramique (Zicht op Maastricht).

### 5.5 Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap

Het RHCL werkt nauw samen met het [Koninklijk LGOG](#). We beheren de collectie prenten en tekeningen van het LGOG in onze historisch-topografische atlas en werken mee aan het presenteren van collectie-items in de LGOG-nieuwsbrief. Vanuit het RHCL neemt de chartermeester deel aan de Commissie Bronpublicaties. De directeur neemt deel aan de Commissie Landschapsgeschiedenis van het LGOG en is voorzitter van de Kring Maastricht.

### 5.6 Vrienden van het RHCL

De [Stichting Vrienden van het RHCL](#) organiseerde op zaterdag 16 maart 2019 de 34<sup>e</sup> Jaardag voor de Vrienden. In het kader van de opmaat naar het 75-jarig jubileum van de bevrijding in Limburg vonden lezingen plaats die aan dit thema refereerden.



*De Magnolia op de binnenplaats van het RHCL afgelopen zomer*



## 6 Feiten en cijfers

Financieel *		2019	2018	2017	2016
<b>BALANS</b>					
Activa	Vaste activa	277	300	349	413
	Vlottende activa	4.051	2.054	7.658	6.217
		<b>4.328</b>	<b>2.354</b>	<b>8.007</b>	<b>6.630</b>
Passiva	Eigen vermogen	1.086	957	822	704
	Voorzieningen	2.507	675	6.427	5.117
	Schulden op lange termijn	150	200	250	300
	Schulden op korte termijn	585	522	508	509
		<b>4.328</b>	<b>2.354</b>	<b>8.007</b>	<b>6.630</b>
<b>EXPLOITATIE</b>					
Baten	Algemene baten				
	- Bijdragen deelnemers	4.538	5.109	5.019	4.902
	Directe baten	267	269	198	336
	Overige baten	87	75	51	74
		<b>4.892</b>	<b>5.453</b>	<b>5.268</b>	<b>5.312</b>
Lasten	Personele lasten	2.326	2.252	2.073	1.916
	Directe materiële lasten	286	291	264	322
	Indirecte materiële lasten	1.155	1.426	1.431	1.452
	Overige lasten	1.043	1.368	1.362	1.376
		<b>4.810</b>	<b>5.337</b>	<b>5.130</b>	<b>5.066</b>
<b>Exploitatiesaldo vóór bijzondere resultaten</b>		<b>82</b>	<b>116</b>	<b>138</b>	<b>246</b>
Bij: bijzondere resultaten		0	0	0	0
<b>Exploitatiesaldo vóór bestemming</b>		<b>82</b>	<b>116</b>	<b>138</b>	<b>246</b>
<b>Exploitatiesaldo ná bestemming</b>		<b>0</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>0</b>
<i>*Alle bedragen x € 1.000</i>					
<b>RATIO's</b>					
Liquiditeit		<b>6,93</b>	<b>3,93</b>	<b>15,07</b>	<b>12,20</b>
Solvabiliteit		<b>0,25</b>	<b>0,41</b>	<b>0,10</b>	<b>0,11</b>
Netto schuldquote		<b>&lt; 0</b>	<b>&lt; 0</b>	<b>&lt; 0</b>	<b>&lt; 0</b>
EMU-saldo (x € 1.000)		<b>1.104</b>	<b>95</b>	<b>124</b>	<b>357</b>
Structurele exploitatieruimte		<b>0</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>0</b>